Gerçek Kavramı Üzerine Düşünceler

Murat Özgen Ayfer

1978

> Bu konuda birbirinden ayrı o kadar çok çalışma yapmışım ki... Kuşkusuz hepsinin ortak noktaları, örtüşen yerleri var ama hepsi birbirinden farklı. Bu çalışma galiba ötekilere oranla biraz daha derin, belki daha "filozofik"... Yayınlanmamış olduğuna göre, ya özel bir çalışma olduğu ya basmakalıp bulunduğu için göz ardı edilmiş olabilir. Böyle bir çalışma bugün yeni baştan yapılsa, gerek tarzı gerekse içeriği çok farklı olurdu. İsterseniz buna bir "acemi çalışması" diyelim. Fakat baştan sona okuyanlar arasında, içeriğinde yararlı bir bilgi bulan da çıkabilir.

Bu çalışmanın amacı "gerçek" kavramını tüm nitelikleri ve özellikleri ile tanımlayıp, neyin gerçek olabileceğini ya da neyin gerçek olamayacağını belirleyen bir tez oluşturmak değildir.

İlk çıkış noktası olarak "gerçek" kavramından hareket etmemeye özen gösterilişinin nedeni, belirgin bazı kalıplara bağlı kalmamak içindir.

Bununla birlikte, başlangıçta bir aykırılığa ya da karşıtlığa yol vermemek bakımından, önce gerçek kavramının sözlük anlamı üzerinde durmakta yarar var.

Gerçek, bir nesne, bir nitelik ya da bir durum olarak var olandır. İmgelere, görünüşlere, anlayışlara, uydurmacalara, yakıştırmalara, yanılsamalara karşıt bir terimdir.

Bu terim sözlük anlamından ileri bir kavran olarak ele alındığında, nitelik ve özelliklerinin somut ya da soyut olması tartışma konusudur.

Öte yandan aynı kavramının tekilliği ve bağımsızlığı ya da çoğulluğu ve bağımlılığı da çağlar boyunca tartışılagelmiştir. Hâlâ da tartışılmaktadır.

Nitekim bu nedenle felsefede gerçek kavramının dört ayrı biçimde belirdiği görülür.

1. Nesnel Gerçek ya da Objektif Gerçek
2. Öznel Gerçek ya da Sübjektif Gerçek
3. Saltık Gerçek ya da Mutlak Gerçek
4. Göreli Gerçek ya da Rölatif Gerçek

Nesnel gerçek, insanın bilgi sürecinde insandan bağımsız olarak var olan ve insanın dilediği gibi değiştiremeyeceği bir şeydir. Gerçeğin salt nesnel olduğunu ileri süren felsefeler, insanın gerçeği arayınca onu şöyle ya da böyle sandığını fakat gerçeğin bütün bu sanıların dışında bulunduğunu savunur.

Öznel gerçek, salt düşüncede var olan gerçektir. Gerçeğin öznel olduğunu ileri süren felsefeler, nesnel gerçek felsefesine tam karşıt olarak, gerçeğin ancak bilincimizde oluştuğunu savunur.

Saltık gerçek, Metafizik Dünya Görüşü'nün varsayımıdır. Bu görüşü benimseyen felsefelere göre gerçek, yetkin, bütünsel ve değişmezdir.

Göreli gerçek ise mutlak gerçek kavramının karşıtıdır. Gerçeğin göreli olduğunu ileri süren felsefelerden bazısı bir gerçeğin bir diğeri ile ilintili ve bağıntılı olduğunu savunur. Gerçek terimi ile dile getirilen kavramların niteliklerinin göreli olduğunu kabul eden bazı felsefeler ise, gerçeği bilinmezlikle eş değer sayar.

Görülüyor ki, gerçek kavramına başlangıçtaki bakış açısı nasıl olursa, ona yönelmek yolundaki çalışma da bu bakış açıcının sınırları ile çerçevelenmiş olacaktır.

Gerçeğe erişmek için yapılacak böyle bir çalışmanın bizi yanılgılara götürmesi olasılığı vardır.
Bu da yapılan çalışmanın amacına ters düşmek yani gerçekten uzaklaşmak demektir.

Bu arada dilimiz sürçtü; farkına varmadan "gerçeğe erişmek" sözünü kullandık.

Acaba gerçeğe (ya da gerçeklere) erişmek, onu bulmak mümkün olabilir mi?

Bu soruya da bu incelemenin kapsamında yanıt bulmaya çalışacağız.

18. yüzyılın ünlü Fransız yazar ve düşünürlerinden Denis Diderot, «Benden gerçeği araştırmam beklenmelidir; yoksa onu bulmam olanak dışıdır.» demiş.

20. yüzyıl başlarının Fransız yazar ve eleştirmenlerinden Remy de Gourmont ise, gerçeğin en cazip yönünün arandığı zaman bulunamaması olduğunu ileri sürmüş.

Şu halde, belki de biraz karamsar bir eğilimle başlangıçta gerçeğin bulunamayacağını ve ona erişilemeyeceğini öngörmek fakat bu öngörüş ya da varsayımın yanlışlığının kanıtlarını araştırmak yerinde bir girişim olacak…

Konumuza başlarken işin içine hemen ezoterizmi karıştırıverelim.

Gerçeklerin araştırılması ezoterik nitelikli kurumlardan birçoğunun amaçlarından, böyle bir kurumun üyesi olan kişinin de ödevlerinden biridir. Ancak bu araştırmayı yaparken boşuna zaman yitirmemek, yapılan çalışmadan elde edilecek sonuçları da ilgili kurumun ilkelerinin doğrultusundan saptırmamak gereklidir.

Burada bir soru beliriyor: Acaba ezoterik kurumların kendilerine özgü öğretisi ve onların içinde özleri bulunan ilkeler ile yöntemleri gerçeğin araştırılması için yeterli mi?

Dolayısıyla şimdi biz ezoterik kurumları bir yana bırakalım; bu inceleme çalışmasıyla gerçeklerin araştırılmasında izlenmesi gereken en doğru ve en olumlu düşünce ve eylem biçimine bakalım,

KİŞİSEL NİTELİKLER

Gerçeği araştırabilmek ya da araştırılan şeyin gerçek olarak nitelendirilebilmesi için, en azından "gerçek" teriminin sözlük anlamından sapmamak ya da buna ters düşmemek bakımından, bu araştırma uğraşısının doğru ilkelere uyularak ve doğru yöntemler uygulanarak yapılması gereklidir; fakat yeterli değildir.

Gerçek uğrunda çalışacak olan bir insanın kişisel nitelikleri de anaca yaklaşma olasılığını büyük ölçüde etkiler. Bir diğer deyişle, gerçeği etkin ve olumlu bir biçimde araştırabilmek için önce bazı kişisel niteliklere sahip olmak gereklidir.

Bu bağlamda kişisel niteliklerden en önemlisi, insanın özvarlığını tanıyabilmesi yani nefis marifeti, bir başka deyişle kendini bilmesidir. İnsanın kendini bilebilmesi ise, her şeyden önce fizyolojik yaşayışını hem biyolojik hem duygusal yönleri ile iyice öğrenmesi, bundan sonra gerek ussal (aklî) gerek bedensel güçlerini inceleyip çözümleyerek olgunlaşmaya çalışması ile olanaklıdır.

İnsanın kendini tanımaya çalışması, özvarlığında birçok hata ve yanlışlığın saptanması ile sonuçlanacaktır. İnsan, gerek bireysel gerek toplumsal yaşamındaki davranışları bakımından birçok hata ve yanlışın içine gömülmüş olabilir. Farkına vardığı hata ve yanlışları, onları gideremese ve düzeltemese bile, bilincinde olduğu sürece gerçeği araştırma uğraşısına engel etkenler olmayabilir. Ancak özvarlığındaki hata ve yanlışların farkında bile olmayan bir kişinin, gerçeği araştırma uğraşısında başarıya ulaşma şansı yoktur.

Kaldı ki, bilinç de yeterli olmayabilir.

Ünlü düşünürlerimizden Cemil Sena'nın şöyle bir sözü var: «Yetkinliğin gerçek işareti yanılgıya düştüğümüzü fark etmek değil, gerçeğin nerede olduğunu ve onu nasıl yitirdiğimizi kavrayabilmektir.»

19. yüzyılın Fransız düşünürlerinden Ernest Renan ise şöyle demiş: «Gerçek her kendisini isteyene açılmaz. O ancak herhangi bir yönü kayırmayan, hiçbir gizli erek gütmeyen, kesin bir özgürlük ve hoşgörü ile ve toplumsal işlerin yönetiminde etkili olmak gibi özel bir amaç peşinde koşmaksızın kendisini arayan zekâlara nasip olur.»

Burada sözü edilen gerçeğin kavram bakımından nasıl bir gerçek olduğu üzerinde durmaksızın, bu deyişin özüne değer verecek olursak, gerçeği araştırma uğraşısında bulunacak kimsenin iyi ahlâklı, haktan ve adaletten yana, erdem sahibi bir kişi olması gerektiği, üstün denilebilecek düzeyde nitelikler taşımasının da bir koşul olarak ortaya çıktığı sonucuna varabiliriz.

Nitekim Cemil Sena, bir başka özdeyişinde, «Gerçeklerin hiçbiri yüreklerimizdeki kadar parlak, vicdanlarımızdaki kadar doğru değildir.» demiş, böylelikle gerçeği araştıracak kişinin öncelikle kendi iç evrenini kurmuş olması gereğine işaret etmiş.

Gerçeği olumlu ve etkin biçimde araştırabilmek için gerekli bir başka kişisel nitelik de iyi ile kötü, doğru ile yanlış gibi karşıt kavramları ayırt edebilme yeteneğidir.

Bu demektir ki, gerçeği araştırma uğraşısına girişecek olan kimse, gerek aklını gerekse duygu ve becerilerini gereğince kullanabilmeli, "bilen" ile "bilinen" arasındaki ilişkiyi yani **"bilgi"**yi değerlendirebilmeli, bunu yaparken de değerlendirmesinin kesinlikle somut mu, yoksa bir bütünden soyutlanmış mı olduğunu da araştırıp anlamalıdır.

Cemil Sena bir özgür düşüncesinde şöyle demiş: «Doğruyu eğri, dikeyi yatay göstermek için ışığın yönünü değiştirmek yetişir. Nice gerçekler bu oyun sayesinde yalan ve yanlış sayılmıştır.»

Bu örnek sözdeki doğru ve dikeyi somut gerçekler olarak kabul edebiliriz. Işık da somut bir gerçektir ve bu somut gerçekliklerin aralarındaki ilişki ile eğri ve yatay oluşmaktadır ki, bunlar ya gerçek dışı ya da gerçek benzeridir. Eğri ile yatay, doğru ile dikeyin ışık ile birlikte oluşundan soyutlanmış öğelerdir. Eğer bu öğelere gerçek gözüyle bakılacak olursa yanılgıya düşülmüş olur. Nitekim Cemil Sena, bir başka sözünde de «Gerçekler hayallerin değil, hayaller gerçeklerin yavrularıdır.» demiş.

Tüm dünyadaki insanların üstün niteliklerle donanmasını isteriz. Bir aydın kişinin ereklerinden biri iyiye, doğruya, güzele yönelmektir. Ancak gerçek her zaman iyi, doğru ve güzel olacak diye bir varsayımda bulunamayız. Bu bakımdan elde edilen gerçekleri yanlış bir kanı ile ya da onlardan korkarak yadsımamak, aksine üstüne üstüne gitmek gözüpekliğini gösterebilmek zorunludur. Zaten Cemil Sena bir başka özgür düşüncesinde, «Gerçekten kör olanlar gözleri görmeyenler değil gerçekleri seyretmekten korkanlardır.» diyerek, bu zorunluluğu dile getirmiş.

YÖNTEM SEÇİMİ

Gerçeği araştırma çalışmasında gerekli kişisel yetenekleri kendinde içtenlikle bulan kişi bu kez nasıl bir yol tutacağı sorunu ile karşı karşıyadır. Bu amaçla belirli bir felsefî düşünüş biçimine uyabileceği gibi, herhangi bir felsefeye uymayarak farklı felsefeleri analiz edip bir senteze varmayı tercih edebilir. Üçüncü bir alternatif ise, bütünüyle sübjektif bir görüşe bağlanmaktır.

Araştırmalarda belirli bir felsefî düşünüş biçimine uymak, düşünce ve zekânın geliştirilmeleri bakımından zorunlu bir alıştırmanın gereklerini yerine getirmek demektir. Ancak bu yoldaki alıştırmanın düşünce özgürlüğünü kısıtlamaya yönelik bir etki yaratmamasına da dikkat edilmelidir. Aksi takdirde, sınırlı ve kavram kalıpları bakımından belirli bir felsefe, gerçeklerin gerisinde ya da dışında kalmamıza neden olabilir.

Herhangi belirli bir felsefeye uymamak düşünce özgürlüğünün sınırlarını alabildiğine açar. Ancak bu kez yapılacak çalışmanın amaçtan bütünüyle uzaklaşarak gerçek ilgili olmayan sonuçlara yönelmesi olasılığı vardır.

Herhangi bir felsefeye uymamak, hiçbir felsefî düşünüşe değer vermemek demek delildir. Şu halde benzer ya da farklı felsefeleri analiz ederek bir senteze yönelirken, uygulanan bu yöntemin daha olumlu ve daha etkin olduğuna inanmak ve güvenmek gerekir.

Bütünüyle sübjektif bir görüşe bağlanmanın sonucunda ise, zekânın sürekli bir aydınlığa ulaştırılması yönünden olumlu etkiler elde edilebilir. Ancak daha ileri araştırmaları engelleyen dogmalara saplanılması ve "gerçek" kavramının batıl inançlar ile bağnaz görüşler içinde boğulması hemen hemen kaçınılmazdır.

Dolayısıyla böyle bir yöntem, daha başlangıçta belirli birtakım ilkeler ile ters düşebileceğinden, tehlikenin göze alınmamasında ve bu üçüncü alternatifin gözden çıkarılmasında yarar vardır.

Peki ama bu üçüncü alternatifi peşin olarak gözden çıkarırken gerçeğin yalnızca önceden belirlenmiş ilkelere dayanılarak araştırılabileceğinden ve böyle bir araştırmadan elde edilecek sonuçların olumlu ve etkin olacağından kesinlikle emin miyiz?

Bu soruyu şimdilik "hayır" diye yanıtlayabiliriz çünkü az önce de belirtmiş olduğumuz gibi, bu aşamada önceden belirlenmiş ilkelerin yeterli olup olmayacağını soruyoruz. O ilkelerin bizi yanlış bir yöne çekebileceğinin ve gerçek kavramından uzaklaştıracağından dolayı değil, daha da ileri giderek daha da gelişkin bir araştırma uğraşısına girebilmek için bu kapıyı açık bırakmak gerekir.

Tarih boyunca gerçeği araştıran ya da gerçeğe erişmeyi anaç edinen felsefî düşünceler metafizik ile başlamış, septisizm yani şüphecilik, kritisizm yani eleştiricilik gibi evrelerden geçmiş, pozitivizm yani olguculuk ile büyük ölçüde gelişme göstermiştir. Çağımızda ortaya çıkmış olan felsefelerden en sonuncusu, en yenisi, en gelişmişi hangisi olursa olsun, felsefî düşüncenin evrimini tamamlamış olduğu söylenemez.

Felsefenin sözlük anlamı gerçeğin düşünce yolu ile araştırılmasıdır. Elbette felsefe ilk doğuşundan gününüze kadar geçirdiği türlü aşamalarla olumlu gelişmeler göstermiştir. Artık daha da ileri bir aşamaya atlayamayacağını ileri sümek, "gerçek" kavramını da yadsımak, evrende araştırmaya değer hiçbir gerçek bulunmadığını ya da bulunan gerçeklerin tününün açıklığa kavuşturulmuş olduğunu savunmak demektir.

Öte yandan gerçeği araştırma çalışmasında yalnız felsefeye dayanmak ve güvenmek yani gerçeği salt düşünce yolu ile araştırmak başarılı sonuçlar getirebilir mi acaba[0]

Bu konuda, çok sayıda yayınlanmış felsefî araştırması olan Dr. Selami Işındağ, bir yazısında şöyle diyor: «Her felsefe sistemi kendini yegâne varsaymış ve bu yüzden bağnazlığa düşmüştür. Felsefelerin canlılıklarını yitirmeleri, dayandıkları bilgilerin ya da yalnızca imgelerin ve tasarımların zamanla değişmesinden ve fonksiyonlarını sürdürememelerindendir.»

Sonra, şöyle özetlenebilecek bir açıklama yapıyor:

“Olumlu bir felsefe, değişebilen ilimlere değil, değişmeyecek bilimsel temellere, deneye dayanan bilgilere hatta bu bilgilerin ilkelerine, bilgileri doyuran bilgece düşünce, yöntem ve ilkelere bağlanmalıdır.”

Bunun doğruluğunu kabul edersek; demek oluyor ki, gerçeği araştırırken bütünüyle sübjektif bir görüşe bağlanmak bizi nasıl dogmalara ve bağnazlığa sürükleme tehlikesi ile karşılıyorsa, bir benzer tehlike de belirli bir felsefeyi temel dayanak olarak alma yönteminde de vardır. Böyle bir tehlikeyi gidermek, kuralları ve ilkeleri kesinleşmiş olan bu belirli felsefenin sınırlarını aşmak ya da genişletmekle mümkün olabilir.

Şu halde en uyumlu ve anaca yönelmede en etkin yol, herhangi bir felsefeye uymayarak değişik felsefelerin analizi ile bir senteze doğru ilerlemek hatta felsefeleri bir araç olarak kullanmak, değişik felsefeler arasında köprüler kurmak, bazısının bir diğerinin içeriğinde olup olmadığını incelemek, ortak görüşleri dışında da bir uzlaşmanın sağlanıp sağlanamayacağını araştırmak, böylece hem düşünce hem uygulamaya dayanan âdeta felsefelerüstü bir yöntem uygulamak gerekecektir.

Bir başka deyişle, gerçeği tüm felsefelerin dışında fakat tüm felsefeleri içeren bir düşünce ve eylem biçimiyle araştırmak, amaca yönelmede en olumlu ve en etkin yol olacaktır.

Ancak bu noktada, -bıkmadığınızı umarak- Cemil Sena’nın bir özgür düşüncesini daha görelim: «Büyük problemleri çözmek için küçüklerin dayandığı formülleri bilmelidir. Hiçbir büyüklük, küçüklerine önem verilmeden gerçekleşemez.»

Nitekim felsefelerüstü bir yöntemle gerçeği araştırırken başarı kazanabilmek için, ilgili felsefeleri de bilmek ve doğrulukları ile de yanlışlıkları ile de göz önünde tutmak gerekir.

Gerçeğin araştırılmasında olumlu ve etkili bir sisten olarak önerilen bu yöntem, bizi çağdaş düşünce biçimi olan **“diyalektik dünya görüşü”**ne doğru götürmektedir.

Bu kısa ve yeterli olmaktan çok uzak kalacak olan inceleme kapsamında, tarih boyunca türlü aşamalar ve gelişmeler göstermiş olan birbirine karşıt ya da bir öncekinin o devre göre daha değişmişi veya gelişmişi olan felsefeleri tek tek ele alarak en azından genel niteliklerini inceleme ve karşılaştırmaya olanak yok... Diyalektik düşünce sisteminin ilkelerini özetlemek bile bu incelemenin amaç sınırlarını aşar.

Aslında diyalektik düşünce biçimine alışabilmek için yüzyıllardan beri kökleşmiş olan düşünce alışkanlıklarından kurtulmak gereklidir.

Ancak bir aydın kişi açısından, belirli bir felsefeyi kendine ilke edinmiş bir kişi bakımından, bir materyalistin, bir îdealistin, bir pozitivistin, bir panteistin, bir nasyonalistin, bir deterministin, özetle her türlü felsefecinin görüşlerinden yararlanmak, onlara gereğince değer vererek hepsini bilgelikle diyalektik bir dünya görüşü içinde birleştirmek ve uzlaştırmak, eylemini tolerans ile sürdürdüğü sürece olanak dışı değildir.

Yapılan çalışmadan elde edilecek eksik ya da göreli sonuçlar ile ulaşılacak olan aşamalar bakımından, -kesinlikle “son” değil- umutlu ve iyimser olmalı…

DİYALEKTİK DÜŞÜNCE

Diyalektik düşünce biçiminin en önde gelir özelliği, olguların bütün yanlarıyla ve bütün ilişkileriyle birlikte kavranmasıdır. Dolayısıyla bu yöntem ile çalışmamızın başında özetlediğimiz dört ayrı tür gerçek kavramının uzlaştırılarak genel bir gerçek kavramının tanımlanmasına yönelmek mümkündür.

Diyalektik düşünce biçiminin büyük isimlerinden ünlü Alman düşünür Hegel, «Herhangi bir şeyin anlaşılır duruma gelebilmesi ve bir kavram olabilmesi için, karşıtı olan bir şeyle birlikte düşünülmesi gereklidir.» demiştir. Dolayısıyla, gerçeği araştırmak için diyalektik düşünce yöntemini uygularken, bunun karşıtı olan metafizik ve bireyci düşünce biçimlerini de göz önünde tutmak gereği vardır.

Metafizik dünya görüşü paralelindeki felsefelerin ortak özelliği, varlığın ruhsal bir nedenden oluştuğunu ve ruhsal bir ereğe doğru yöneldiğini ön yargı olarak kabul etmeleridir. Metafizik görüşlü felsefelere göre, her varlık ya da olgu kendisinin aynıdır ve değişmez. Değişme yalnızca bir biçim ya da durum değiştirmedir; eylem ise yer değiştirmedir.

Metafizik düşünce yöntemi, kavramları bütünlerinden soyutlayarak inceler ve aynı anda var olan iki zıt kavramı birbirlerinden apayrı ve tek tek ele alarak çelişkilerini kabul etmez. Bu yöntem uyarınca bilgi ve gerçek her zaman rölatiftir; hiçbir zaman mutlak bilgi ve mutlak gerçeğe ulaşma olanağı yoktur. Bilimsel bir yasa nesnel koşullarla değişemez çünkü yasa ya vardır ya da yoktur; hem var hem yok olamayacağına göre, varsa sonsuza kadar hiç değişmeden geçerli kalır.

Cemil Sena, metafizik düşünce yönteminin böylelikle düştüğü yanılgıyı şöyle eleştiriyor: «Metafizik düşüncelerin ulaşabileceği en büyük gerçek şu olsa gerektir: Sonsuzluğun sonu gene sonlu bir sonsuzluktur.»

Bireyci dünya görüşü, metafizik dünya görüşünden farklı olmakla birlikte, başlangıçta metafizik görüşten çıkmıştır. Bireyci düşünce yöntemi, evreni ve evrensel olayları birey açısından görerek değerlendirir; somut bütünü bireysel düzeye indirgemek için soyutlar ve somut bütünü oluşturan karşılıklı ilişkileri göz önüne almaz.

Bireyci dünya görüşünün en güçlü biçimde belirlendiği **Varoluşçuluk** felsefesine göre, tek gerçek bireyin varlığıdır ve bunun dışında objektif bir gerçeklik yoktur; bireyin dışındaki varlıkların gerçekliğini oluşturan da bireyin bilincidir.

Diyalektik dünya görüşüne gelince... Bu görüş metafizik ve bireyci dünya gerişlerinin tersine, rasyonel ve bilimsel bir görüşü ortaya koyar. Bunu yaparken, metafizik ve bireyci görüşleri kesinlikle karşıt almayarak onları da içerir. Böylece gerçeğin araştırılmasında en etkili yöntem olmaktadır çünkü gerçeği araştırmak için metafiziğe ve septik (şüpheci) düşüncelere de gereksinme vardır. Ancak bu suretle ortaya bir antitez (karşı sav) konulabilir. Hiçbir tez de antitezi olmadan olumluluğunu ve gerçekliğini kanıtlayamaz.

Diyalektik yöntem, düşünceyi eylem ile birlikte, kuramı (teoriyi) uygulama (pratik) ile birlikte, doğruyu yanlış ile birlikte kavramayı önermekte ve öngörmektedir.

***

Az önce diyalektik dünya görüşü için "çağdaş düşünce biçimi" terimini kullanmıştık. Çağımızın felsefî yöntemi demek belki daha doğru olacaktır.

Bununla birlikte, diyalektik, yeni çıkmış, yeni yaratılmış, yeni düşünülmüş bir yöntem değildir. Öyle olsaydı, tarih boyunca çağınıza gelene dek hiçbir gerçek araştırması başarı kazanamamış olurdu. Bu tür düşünce, tarih öncesi çağlara kadar uzanır.

Orhan Hançerlioğlu, "Felsefe Ansiklopedisi" adlı 7 ciltlik ünlü temel kaynak yapıtının ilgili bölümünde, ilkel dinlerin ana-baba-çocuk olgusundan doğan kutsal üçlemelerinin, aslında Hegel'in **tez-antitez-sentez** diyalektiğinin ilk biçimi olduğunu belirtiyor.

M.Ö. 5. yüzyılda, diyalektiği çağdaş anlamına çok yakın bir biçimde kullanan Herakleitos'dan sonra 19. yüzyıl başlarında Hegel, Marx ve Engels gibi düşünürlerin devrine kadar ancak zaman zaman yararlanılabilecek bir tartışma aracı gibi kullanılmış, fakat yüzyıllarca egemenliğini sürdüren Aristoteles mantığı ile bireyci ve metafizik dünya görüşlerinin diyalektiği yadsımaları nedeniyle, zaman içinde kendinden beklenen gelişme ve atılımı gösterememiştir. Özellikle pozitif bilimi öldürüp düşünce özgürlüğünü de zincire vuran Orta Çağ karanlığı, diyalektik düşünce yönteminin gelişmesini engellemiştir.

Bu nedenle ancak yakın çağımızda olumlu gelişmesini ve etkinliğini kazanan diyalektik yönteme göre; diyalektik de kendi kendini deriştirecek ve yenileyecektir. Tıpkı bilginin göreli (rölatif) oluşu ve her zaman bütününün doğrultusunda ilerleyen eksik ve tamamlanmamış bir süreç olduğu gibi…

Buradaki görelilik yani rölativite, Einstein'ın ortaya koyduğu bağıntı ve ilişkinlik anlamındadır. Diyalektik düşünce göreliliği bu anlamda ve çağdaş bilimsel anlayışa uygun olarak değerlendirir.

Asıl konumuz olan gerçeğin araştırılmasına tekrar dönmeden önce diyalektik yöntemin bazı temel ilkelerini özetlemek yararlı olacak:

1. Evren, her şeyin her şeye bağlı bulunduğu ve karşılıklı olarak birbirini etkilediği bir bütündür.
2. Doğadaki ya da toplumdaki herhangi bir olay, çevresindeki koşullarla ilişkisiz ve onlardan ayrı olarak düşünülemez ve kavranamaz.
3. Olaylar arasındaki evrensel bağlılık, birbirleri arasında bir neden ve sonuç ilişkisidir; neden ve sonuçlar, karşılıklı olarak birbirlerini etkileyerek yer değiştirebilirler.
4. Olaylar yalnız birbirleri arasındaki ilişkileri ile değil, kendi içlerindeki sürekli değişikleri ile birlikte incelenmelidir.
5. Doğadaki her şeyin ve her olayın yapısında iç çelişkiler vardır. Bu iç çelişkiler değişim olayını oluşturur. Böylelikle her an hem kendisinin aynı olan hem de kendisinin aynı olmamak yolunda bulunan her şey, kendisini değiştirecek öğeleri de kendinde taşır.
6. Doğadaki her şey, bir nicelik değişmesinden bir nitelik değişmesine sıçrama ile gelişir.
7. Her olgu kendi koşulları içinde geçerlidir ve uygulama ile doğrulanmadan genelleştirilemez.

Bu kadarı ile bile görüldüğü gibi, diyalektik yöntem, alışılagelmiş metafizik ve bireyci yöntemlerden çok farklı ve bu geleneksel yöntemleri dayanak olarak alan felsefelere aykırı bir düşünme tekniğidir.

Öyle bir düşünce tekniği ki, gerçeğin araştırılmasında varılan bir noktada, herhangi bir oluşum, durum, nitelik ya da değişimin "gerçek" olarak kabul edilebilmesi ve gerçekten başka bir şey olabileceğinin yadsınması bakımından, yalnızca düşünce ile yetinmeyerek, uygulamada da kanıtlanmasını zorunlu bulur.

Metafizik yöntemlerde, soyutlama bir anaçtır. Diyalektik ise soyutlamayı bir araç olarak kullanır ve kavrama somut olarak yönelir. Böylelikle diyalektik yöntem uygulanarak araştırılacak gerçek, soyutluğu da içeren somut bir gerçek olacaktır.

Gerçeğin nasıl araştırılması gerektiğini saptadıktan sonra, bu araştırmanın bizi nasıl bir gerçek kavramına yönelteceğini inceleyebiliriz.

GERÇEK KAVRAMI

Diyalektik yöntem ile gerçeğin araştırılması, özellikle gerçek kavramını bütünden soyutlayarak tanımlayanların hoşuna gitmeyecektir.

Yine Cemil Sena'nın bir özgür düşüncesini aktaralım: «Gerçek kendisini zorla kabul ettirir ama onu çoğu zaman başkaları buldukları için herkesin beğenmesi olanaksızdır.»

Bir başka özlü sözünde «Evrenin yaşamdan daha parlak ve uzun bir ışığı yoktur. Onu sönük ve kısa gösterenler, bu parıltıdan gözleri kamaştığı için çevrelerine dikkat etmekten ürkenlerdir.» demiş.

Şu halde elbette ki diyalektik yöntem ve bu yöntem uyarınca tanımlanacak gerçek kavramı ile bu tanımlamanın ötesinde gerçeği aramak ve bulmak, gerçeğe ulaşmak için uygulanacak yöntem herkesçe benimsenmeyecek hatta hiç beğenilmeyecek ve olumsuz bir tutumla eleştirilecektir. Bu ise gerçeklerin gerçekliklerini yitirmeleri anlamına gelemez çünkü değişim ve gelişim süreklidir ve bulunmuş, ulaşılmış gerçekler de gerek birbirlerini etkileyerek kendileri arasında gerekse kendi içlerinde bu değişim ve gelişim sürecinden soyutlanamazlar.

Dikkat edilecek olursa, bu ana kadar başlangıçta ele almış olduğumuz olumsuz varsayım uyarınca hep "gerçeğe yönelmek" "gerçeği araştırmak" terimlerini kullanıştık. Şimdi ise çok daha gözüpek bir tarzda, gerçeklerin (tekil olarak gerçeğin değil, çoğul olarak gerçeklerin) aranması ve bulunmasından söz edebiliyoruz.

Demek oluyor ki, diyalektik yöntem ile gerçeklere erişilebileceğini savunuyoruz.

Erişilebileceğini ileri sürdüğümüz gerçekler, elbette metafizik ve bireyci dünya görüşlerinin paralelinde olan, özellikle mistik felsefelerin tanımlayarak tek ve yegâne saydıkları mutlak gerçek değildir.

Dr. Selami Işındağ, Tasavvuf ve Bektaşiliği inceleyen bir yazısında şöyle diyor: «Gereken bilgiye ve gerçeğe erişmiş bir insan bulunamaz. Çünkü erişmek duraklamak demektir. Oysa evrim sonsuzdur. Böyle bir insanın varlığında diretilirse bir putlaştırma yapılmış olur.»

Şu halde, diyalektik yöntem ile ulaşılabileceğini savundurunuz gerçeklerin metafizik ve bireyci dünya görüşlerinin Tanrı ile eş anlamlı saydıkları mutlak gerçek ile ilgisi yoktur.

Diyalektik dünya görüşüne göre, mutlak gerçek vardır ama ne metafizik dünya görüşünde olduğu gibi yetkin kafaların erişebileceği ve yetkin olmayan kafaların erişemeyeceği bir kavramdır ne de bireyci dünya görüşünde olduğu gibi "bilinemez"dir. Mutlak gerçek, belirlenmiş bir şey olmayıp, evrim yolu ile yaklaşılan ve yaklaşılacak olan bir doğrultudadır.

Mutlak gerçek kavramına bir an önce erişmek tutkusu çağlar boyunca geniş kitleleri etkileyen felsefelerin yaratılmasına önayak olmuş ama bütün bu felsefelerin başka felsefelerce yıkılmasından kaçınılamamıştır.

Dolayısıyla, şunu kabul etmek gerekir: Diyalektik yöntem ile aranarak bulunacak gerçekler de yalnız bugünün koşulları içinde gerçekliklerini koruyabilecek ve yarın bulunmuş bu gerçeklerin hâlâ gerçekliklerini sürdürüp sürdüremediklerinin yeniden sınanmasının gerekeceği gibi, diyalektik yöntem de yerini başka ve evrimin doğrultusunda daha gelişmiş bir dünya görüşüne bırakabilecektir.

Metafizik ve bireyci dünya görüşüne dayanan felsefelerin yaptıkları hata da işte buradadır. Bilimsel alanda bir kuramın ancak bulunduğu koşullar içinde ve o zamana kadar bulunmuş gerçeklere rölatif olarak geçerli olduğunu, bu koşulların zamanla değişmesiyle bu bilimsel kuranın yerini de bir başkasının alacağını düşünememişlerdir.

Böylece mutlak gerçek tanımının kalıbı ve çerçevesi içinde sıkışmış ve kendi kendini sınırlandırmış felsefeler, birbirlerini değiştiren, birbirlerini etkileyen ya da birbirlerinin yerine geçen bu bilimsel kuramlar (teoriler) dizisinin aynı mutlak gerçeğin doğrultusunda bulunduklarını, bu arada kendi gerçekliklerinin somutluğunda soyutlanmış olarak mutlak gerçeğin öğelerini de birlikte taşıdıklarını görememişlerdir.

Bir kez daha Dr. Selâmi Işındağ'ın bir değerlendirmesine bakalım: «İnsan yetkinleşip bilimsel gerçekleri olumlu aklı ile kavradı mı, artık onun için bilim ve akıl dışında hiç bir evren kalmaz. Artık doğa dışı, doğaüstü, bilinmez, anlaşılmaz hiçbir evren eleştirilmez; deneylere gelmez hayal gücünden ileri gelen gerçek benzerleri ona anlamsız gelir. Şimdi anlayamadığımız birçok olayın da yarın bilimsel açıklamaları yapılacak ve tanrısal, avutucu nitelikleri uçup gidecektir.»

Demek oluyor ki gerçeği gerçek olmayandan ya da belirtildiği gibi gerçek benzerinden ayıran özellik, deney kabul etmesi veya yalnız düşüncede kalmayıp uygulamada da kendini kanıtlamasıdır.

Diyalektik yöntemde de gerçeğin ölçüsü pratiktir. Doğadaki tez ve antitez arasındaki çelişkilerin olumlu bir doğruluğa yönelmesi ile yanlış ve eksikliklerinden giderek arınan bilgi, her yeni oluşum ile yeni bir bilgi ve yeni bir gerçek getirir.

Şu halde, diyalektik yöntem ile aranan gerçeklerin ortak özellikleri nesnel yani objektif ve göreli yani rölatif olmalarıdır. Nesnel gerçek kavramının karşıtı olan öznel yani sübjektif gerçek, diyalektik dünya görüşüne göre "yok" olarak nitelendirilemez ve yadsınamaz. Ancak öznel gerçek, nesnel gerçeğin bir soyutlanmışıdır.

Metafizik dünya görüşüne uygun felsefeler, -özellikle İdealizm- gerçeğin tek ölçüsü olarak bilinci kabul ettiklerinden, nesnel gerçekliği gerçek dışı sayar.

Diyalektik dünya görüşü uyarınca ise, nesnel gerçek öznel gerçekliği içerir. Gerçek, insanın bilinci ve insandan bağımsız olan nesnenin ilişkisi ile ortaya çıkar.

Diyalektik yöntem uyarınca evrende her şey birbiriyle bağıntılıdır ve evrimsel gelişme bu bağıntı süreçleri ile gerçekleşir. Her olgu ya da nesne, bütün yanlarıyla ve çeşitli bağıntıları içinde incelenirse, gerçek anlamını verir.

Bir diğer deyişle, ilişki ve bağıntıları bilmek, gerçekleri bulmak demektir.

Örneğin metafizik, mekanikçi ve bireyci görüşlere göre anne annedir, çocuk ta çocuktur; bunlar birbirlerinden bağımsız ayrı ayrı nesnel kavramlardır. Oysa diyalektik yönteme göre, çocuk anne olmadan, anne de çocuk olmadan tanıtlanamaz ve kavranamaz; anne çocuğu, çocuk da anneyi oluşturur. Dolayısıyla evrim süreci çeşitli bağıntılarla gelişen sonsuz ve sürekli bir değişmedir.

Çağdaş bilgi düzeyimizin elverdiği oranda bu değişme ve gelişmenin göreli yani rölatif olduğunu kanıtlayan Albert Einstein, zaman, uzay ve maddenin bağıntılı olarak varlığını ortaya koymuştur. Ancak Einstein'ın ünlü ve çağımıza ışık tutan rölativite kuramı da son olmayacaktır. Mutlak gerçeğin doğrultusunda bulunan ve elde edilen gerçekler göreliliklerini sürdürecektir.

Bu arada unutulmamalıdır ki, felsefe gibi bilim de aşamalar ve atılımlar içinde gelişirken zaman zaman bütünüyle yıkılıp, yepyeni kurallar üzerine yeniden inşa edilecektir.

Geçmişte en yüksek zirveye ulaştığı sanılan bilim ve felsefe, bu duraklama devirlerinde kısır tartışmalara, verimsiz didişmelere sahne olmuş, yeni bulunan bilim ve yeni gelişen felsefe el ele vererek eskilerinin boş inanç ve batıldan başka bir şey olmadığını kanıtlamıştır.

Bir başka deyişle dünün gerçeği bugün hata, bugünün gerçeği yarın hata olabilir. Diyalektik dünya görüşünün tanımlayacağı gerçek, işte böyle bir gerçektir.

SONUÇ

Bu çalışmanın bir sonucu olarak gerçeklerin nasıl aranması gerektiğini tek cümle ile şöyle özetleyebiliriz: Nesneleri ve olguları tüm somutlukları ile ele alarak, bunların içinden küçük gerçeklikleri soyutlamak, gerek kendi içlerinde gerekse birbirleri arasındaki bağıntı ve çelişkilerini inceleyerek tekrar bütüne somutlamak, uygulamaya koyarak doğruluklarını bulundukları koşullar içinde kanıtlamak, bu uğraşıya son vermeyerek mutlak gerçek kavramının doğrultusunda ilerlemek.

Böylelikle erişilecek gerçekler, ileride bunlar ile bağıntılı daha başka gerçekler de olduğunu işaret eden ve öznelliğini de içeren nesnel, mutlaklığını da içeren göreli gerçekler olacaktır.